

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 20 p. 113-122, Summer 2022

Süleyman-nâme-i Kebir (40. Cilt)'de Çokanlamlılığı Sağlayan Unsurlar: Deyim Aktarmaları (Metafor) ve Ad Aktarmaları (Metonim)**

*Factors That Make Polysemy in Suleyman-name-i Kebir (40. Volume): Idiom Quotes
(Metaphor) and Name Quotes (Metonym)*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1077856>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
24.02.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
26.04.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.06.2022

Asya Studies

Dr. Hayrettin Yiğit
Öğretmen / Millî Eğitim Bakanlığı,
ograsyigit@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-0030-0930>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu alışma için herhangi bir çıkar atışması bildirilmemiştir. Bu alışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

* Bu makale, yazarın "Firdevs'i'nin Süleyman-nâme-i Kebir (40. Cilt) Giriş-Semantik İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkı Basım" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

Öz

okanlamlılığın temel unsurlarından olan anlam aktarımları, bağlam içerisinde güçlü ve etkileyici bir anlatım gerçekleştirmek amacıyla kelimelerin yeni anlamlar kazanmasıyla meydana gelen anlam olaylarıdır. Anlam değişmelerine yol açtığı için de dilbilimcilerin üzerinde araştırma yaptığı bir konu olmuştur. Reisig ve Breal'in çalışmalarından itibaren anlambilim çalışmaları içerisinde yer almış ve deyim aktarmaları (metafor) ve ad aktarmaları (metonim) başlıkları altında ele alınmıştır. 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başında didaktik ve öyküleyici anlatımın özelliklerini içeren 81 ciltlik Süleyman-nâme adlı eserde sanatsal anlatımı sağlayan birçok unsur karşımıza çıkmaktadır. Hz. Süleyman ile ilgili bütün dinî rivâyetleri, hikâyeleri bir araya toplamış olan bu eserde, tarihî, efsanevî ve mitolojik şahıslara ve onların maceralarına ilişkin birçok hikâyeye yer verilmiştir. Ayrıca Hz. Süleyman'ın hayatı anlatılırken fıkıh, hadis, tefsir, tasavvuf, hendese, nücüm, geometri, felsefe, tıp, botanik, zooloji, astronomiyle ilgili birçok alanda bilgiler aktarılmıştır. Firdevsî Türkçe, Arapça, Farsça dillerinin özelliklerinin harmanlandığı bu eserde Türkçenin yaratıcı ve üretici yönünü ortaya çıkararak birçok anlam olayına yer vermiştir. Eserin manzum ve mensur bölümlerinde eserin sanatsal yönünü güçlendirmek, anlatımı etkileyici hâle getirmek için anlam aktarmalarına bağvurmuştur. Metinde yer alan metafor ve metonim örnekleri, Süleyman Peygamber'in sosyal ve kültürel yaşamının özelliklerine uygun bir şekilde oluşturulmuştur. Bu makalede de Süleyman-name-i Kebir'in 40. cildinden alınan örneklerle deyim aktarmaları (metafor) ve ad aktarmalarının (metonim) metnin anlamını etkileyen özellikleri ortaya ıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Süleyman-nâme (40. Cilt), Anlam Aktarması, okanlamlılık, Deyim Aktarmaları (Metafor), Ad Aktarmaları (Metonim)

Abstract

Idiom quotes, one of the essential elements of polysemy, are semantic events that occur as the words gain new meanings in order to make a strong and impressive expression in the context. It has been a subject that linguists have been researching because it causes meaning changes. It has been included in semantics studies since the studies of Reisig and Breal and has been discussed under the headings of idiom quotes (metaphor) and name quotes (metonym). Many elements that provide artistic expression appear in the 81-volume work called suleiman-name, that includes the features of didactic and narrative expression at the end of the 15th century and the beginning of the 16th century. In this work, which has gathered all the religious narrations and stories about Hz. Suleiman, many stories about historical, legendary and mythological figures and their adventures are included. Also, St. While describing the life of Suleiman, information is given in many fields related to fiqh, hadith, tafsiir, mysticism, hendese, nucum, geometry, philosophy, medicine, botany, zoology and astronomy. In this work, in which the features of Turkish, Arabic and Persian languages are blended, Firdevsî has included many semantic events that reveal the creative and productive side of Turkish. In the verse and prose sections of the work, meaning transfers were used to strengthen the artistic side of the work and to make the narration impressive. The metaphors and metonymy examples in the text were created in accordance with the characteristics of the social and cultural life of the Prophet Suleiman. In this article, the features of idiom transfers (metaphor) and name transfers (metonym) that affect the meaning of the text are revealed with examples taken from the 40th volume of Suleiman-name-i Kebir.

Keywords: Suleyman-Name (Volume 40), Semantic Quoates, Polysemy, Idiom Quotes (Metaphor), Name Quotes (Metonym)

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Yiğit, H. (2022). Süleyman-nâme-i Kebir (40. Cilt)'de okanlamlılığı Sağlayan Unsurlar: Deyim Aktarmaları (Metafor) ve Ad Aktarmaları (Metonim). *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(20), 113-122.

GİRİŞ

Firdevsî'nin Hayatı ve Eserleri

Firdevsî, 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başında tıp, tarih, astronomi, edebiyat, felsefe, geometri gibi birçok alanda çalışmalar yapmış ve adeta bir yazı makinesi gibi çalışarak ilim âlemine hizmet etmiş bir mütefekkidir. Devlet-i Âl-i Osmân'ın en parlak dönemlerinde yaşamış olan Firdevsî, gençlik yıllarından itibaren saraydan destek görmüş ve bu sayede birçok eser ortaya çıkarmıştır. Firdevsî'nin, gerek Süleyman-nâme'den evvel, gerek ondan sonra muhtelif konularda yazdığı manzum ve mensur eserler, onun gayretli bir müellif olduğunu göstermiştir (Köprülü, 1997: 650).

Gençlik döneminde yazdığı ilk eserlerini, sultanla temasa geçerek bizzat Fatih Sultan Mehmed'e sunmuştur. II. Bayezid devrinde, olgunluk çağını yaşamış ve padişahın isteği ile çok sayıda eseri te'lif ve tercüme etmiştir. Yavuz Sultan Selim'in hükümdarlığının ilk yıllarında, onun izin ve iradesiyle kitaplarını yazmaya devam etmiştir. Hayatı boyunca yazarın, dinler tarihi, peygamberler tarihi, İslam tarihi, Selçuklu tarihi, Osmanlı tarihi, edebiyat (manzum ve mensur), felsefe, hendese (geometri), tıp, astronomi (ilm-i nücum), tasavvuf, ahlak, hadis, mitoloji, astroloji, tılsım, savaş ve silahların tarihi, menâkıb-nâme, satranç, boyacılık alanında (Biçer, 2005: 2) birçok eser vermiştir. Eser sayısı net olmasa da araştırmalar sonucunda kendisine ait olduğu bilinen eserleri şunlardır:

1. Da'vet-nâme-i Firdevsî
2. Barak Baba Risâlesi
3. Firâsetnâme
4. Hakayık-nâme (Hadîkatü'l Hakâyık, Hakikat-nâme, Tuhfetü'l-Hâdî)
5. Hayât u Memât (Hayât-nâme)
6. Silâhşör-nâme (Müsellâhnâme)
7. Şatranç-nâme-i Kebîr
8. Kutb-nâme (Kıssa-i Cezîre-i Midilli; Gazavât-ı Midilli)
9. Pend-nâme-i Eflâtûn
10. Gülistan Tercümesi
11. Tercüme-i Câmeşûy-nâme
12. Münâzara-i Seyf ü Kalem (Seyf-nâme-i Firdevsî)
13. Tâli'-i Mevlûd-i Kebîr
14. Hadîs-i Ahsen
15. Teşhisü'l-İnsan
16. Tecnisât-ı Süleyman u Belkısname
17. Vilâyet-nâme (Menâkıb-ı Hacı Bektaş Velî)
18. Kitâbü'l-Mevâiz
19. Şerh-i Hadis-i Erbaîn (Terceme-i Hadis-i Erbaîn)
20. Fâl-ı Kur'ân (Kur'ân-ı Kerîm'den Tefe'üle Dair Bir Risâle)
21. Süleyman-nâme Muhtasarı
22. Kasas
23. Hayât-ı Hayvanât-ı Kebîr (Kitâb-ı Hayât-ı Hayvân)
24. Süleyman-nâme (Kitâb-ı Kıssa-nâme-i Süleyman Aleyhi's-selâm, Süleyman-nâme-i Kebîr).

Süleyman-nâme-i Kebîr (40. Cilt)

Süleyman-nâmeler içerik olarak Türk Edebiyatında iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi padişah Kanunî Sultan Süleyman adına ikincisi de Süleyman peygamber adına yazılmış olan Süleyman-nâmelerdir (Gök, 2019: 1). Süleyman Peygamber'in hayatını esas alan Süleyman-nâmeler, Kur'ân-ı Kerîm'de "ahsenü'l-kasas" olarak adlandırılan Hz. Yusuf, Hz. İbrahim, Hz. Musa kıssaları gibi Hz. Süleyman'ın hayatları öğüt vesilesi olarak anlatılmış olan hikâyelerdir. Bu hikâyelerde Hz. Süleyman'ın peygamberliği, mucizeleri, hükümdarlığı, tahtı, veziri Âsaf, haşmeti, adâleti, kuşlar başta olmak üzere bütün mahlukâtın dilini bilmesi, atları, karınca hikâyesi, cinlerle ve devlerle ilişkisi, dîvânı, rûzgâr ve cin tâifesi başta olmak üzere bütün varlıkların emrine musahhar kılınması, mührü, asâsı, bilgeliği, hikmeti ve savaşları başta Türk ve İran edebiyatı olmak üzere doğudaki birçok milletin edebiyatında ortak bir tema olarak işlenmiştir (Levend, 2000: 122-126).

Firdevsî, Süleyman Peygamber'in hayatı etrafında gelişen olayları anlattığı Süleyman-nâme-i Kebîr'i 81. ciltlik bir ansiklopedik bir eser olarak ortaya çıkarmıştır. Hz. Süleyman ile ilgili bütün dinî rivâyetleri, hikâyeleri bir araya toplamıştır. Tarihi, efsânevî ve mitolojik şahıslara ve onların maceralarına ilişkin birçok hikâyeye yer vermiştir. Ayrıca Hz. Süleyman'ın hayatı ile ilgili fıkıh, hadis, tefsir, tasavvuf ve ahlâkla ilgili konuları hendese, nücum, geometri, felsefe, tıp, botanik, zooloji, astronomi ile birleştirmiştir (Köprülü, 1977: 649). Yapmış olduğu uzun çalışmalar sonunda kaleme aldığı eseri hayatının elli yıllık bir dönemde yazdığı için tezkireciler ona "Uzun Firdevsî" mahlasının verildiğini ifade etmiştir. Tezkireciler, Firdevsî hakkında bilgi verirken bütün eserleri içerisinde sadece Süleyman-nâme'den bahsederek eserin önemini ortaya koymuşlardır. Eserin ilk 6 cildini Fatih Sultan Mehmet'e 7-80. cilt arasını II. Bayezid'a 81. Cildini de Yavuz Sultan Selim'e sunmuştur.

Bu makalede Süleyman-nâme'nin 40. cildi içerisinde yer alan örnekler kullanılmıştır. 40. cildin bulunduğu nüsha ise Manisa İl Halk Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzâde Koleksiyonu, 45 Ak Ze 226'da bulunmaktadır. 766 varak ve 21 satırdan oluşmaktadır. Ayrıca bu cildin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1529'da 17.yüzyıl kopyası bulunmaktadır. Topkapı nüshasında varak sayısı 383'tür.

ANLAM AKTARMALARI

Kelimeler, bir toplumun sosyo-kültürel değerleri içerisinde, iletişimin sağlandığı bağlam düzeyinde, anlatılmak istenen duygu ve düşünceye göre yeni anlamlar kazanmaktadır. Bu yeni anlamlar zamanla toplum tarafından kabul edilerek kelimelerin temel anlamlarının yanında başka anlamları ifade etmek için kullanılmakta ve sözcüğün kullanım sıklığı arttıkça yeni çağrışımlara veya benzetmelere açık hâle gelmektedir. Bir kavramın bir başka kavramı belirtmek amacıyla yapılan aktarımlarda, bir nesnenin başka bir nesne ile olan biçim, renk ve işlev benzerlikleri ön plana çıkmaktadır (Guiraud, 1975: 36-37). Yaratıcı bir zihniyetin ürünü olan ve bilinçli bir şekilde yapılan anlam aktarımı, özel bir mekanizma içerisinde gerçekleşmekte ve kelimelere temel anlamlarının yanında yeni anlamlar kazandırmaktadır.

Söz varlığının yaratıcı ve üretici özellikleri, geleneksel dil çalışmalarında sözcük yapımı ve anlam aktarımı içerisinde ele alınmaktadır. Sözlüksel kurallar içerisinde biçimbilimsel türetme, eklerle yapılan türetmelerle meydana gelmekte; anlam aktarımları da sözlüksel içeriklere yeni içerikler yüklemek suretiyle oluşmaktadır (Leech, 1981: 212-219). Dolayısıyla anlam aktarımları çokanlamlılığın oluşturan temel unsurlardandır ve metinlerin bağlamı içerisinde kelimelere yeni anlamlar katmak suretiyle güçlü ve etkileyici bir anlatımı sağlamaktadır. Anlam değişmelerine yol açtığı için de dilbilimcilerin üzerinde araştırma yaptığı bir konu olmaktadır. Reisig ve Breal'in çalışmalarından itibaren anlambilim çalışmalarına konu olan aktarmalar, deyim aktarmaları (metafor) ve ad aktarmaları (metonim) başlıkları altında ele alınmaktadır (Aksan, 2016: 79).

Deyim Aktarması (Metafor)

Türkçe Sözlük'te "*Bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma*" (1998: 1641) olarak tanımlanan deyim aktarması, dilbiliminde Yunanca *metaphora* kelimesinden gelen *metafor* bir edebiyat terimi olarak *istiare* (Bilgegil, 1989: 154), *eğretileme* (Aksan, 2016: 79) terimleriyle karşılanmaktadır.

Metafor, "*Aralarında uzak yakın ilgi (benzerlik, işlev ilgisi ya da yakınlığı) bulunan iki şey arasında benzetme yoluyla bir ilişki kurarak birinin adını ötekine aktarma eğilimi sonucunda oluşan dil olayı*" (Aksan, 1999: 127) olarak tanımlanmaktadır. Kısacası metafor, aralarında herhangi bir bakımdan ilgi kurulan iki sözcükten birinin diğer sözcük yerine kullanımıyla oluşur. Klasik görüşe göre metafor bir söz sanatı, modern görüşe göre ise dilin ve düşüncenin vazgeçilmez bir parçasıdır (Kemal, 2003: 5).

Fiziksel, sosyal ve kültürel deneyimler sonucu ortaya çıkan metaforlar, kültürden kültüre çeşitlilik gösterebilmektedir (Yaylagül, 2010: 113). Yani toplumların birbirinden farklı metaforlar üretmesinde, farklı yaşam tarzlarına sahip olmaları etken rol oynamaktadır. Bu bağlamda "*Hayvancılıkla uğraşan bir toplumla, geçimini tarımla sağlayan bir toplumun ürettikleri metaforlar birbirinden elbette farklı olacaktır. Bu bakış açısı doğrultusunda tarımla uğraşan toplumda bitkiler âlemine ait metaforların, hayvancılıkla geçinen toplumda ise hayvanlarla ilgili metaforların daha sık kullanıldığı görülmektedir*" (İçel, 2011: 209).

Lakoff ve Johnson metaforu yönelmeli ve ontolojik metaforlar olarak iki başlıkta ele alınışlardır. Yönelmeli metaforlar, "boşlukta birbirleriyle ilişki kuran kavramlar ile ifade edilen metaforlardır (iç / dış, ön / arka, ileri / geri, vb.)" (Kemal, 2003: 54). Ontolojik metaforlar ise "hareket, duygu, fikir gibi soyut varlıkları, bir nesne, bir madde, bir kapsayıcı ya da insan olarak somutlaştıran metaforlardır" (Yunusoğlu, 2006: 55). Ontolojik metaforların işlevi somutlaştırma yapmaktır. Yani bu metaforlar aracılığıyla soyut bir kavram veya durum somutlaştırılarak daha kolay anlaşılır bir hâle getirilir. Ontolojik metaforlarda somutlaştırma işlevinin gerçekleşmesinde rol oynayan iki alan vardır: "Kaynak alan" ve "hedef alan". Kaynak metaforlu imaj, hedef ise metaforlu değişimin olduğu alandır (Kemal, 2003: 38). Ullmann ise deyim aktarmalarını daima iki parça

içerdiğini ve bunlardan birincisinin, hakkında konuşulan şey, ikincisi ise, hakkında konuşulan şeyin karşılaştığı şey olduğunu söylemiştir. Bu iki öge arasında da her zaman bir karşılaştırma ilişkisi bulunduğunu ve deyim aktarmalarının araç (vehicle), “kullanılan biçim”, amaç (tenor), “aktarılan anlam”, ilişki ögesi (ground) “araç ve amaç arasında kurulan ilişki” (1978: 212) olduğunu belirtmiştir.

Metaforların yapısında belirgin olan bir diğer özellik; amaç ve aracın tek bir görüntüsü olmasıdır. Bir başka deyişle, deyim aktarmasının, konuşanın ya da dinleyenin gözüne ve kulağına ulaşabilen parçası, araçtır; amaç, söz düzleminde hiçbir zaman kullanılmaz. Anlatımın kalıcılık, etkililik ve sanatsal değerlerini arttıran deyim aktarmaları, ögelerin başka bir kavrama gönderimde bulunmalarıyla deyim yapılarının deyim anlamına ulaşmasında da önem kazanmışlardır (Subaşı, 1988: 26-27).

Deyim Aktarması (metafor) kendi içerisinde şu şekilde gruplandırılmıştır:

İnsandan Doğaya Aktarma

Hayakawa (1968:156) ve Cruse (1986:41-45) tarafından ölü deyim aktarması (dead metaphor) olarak nitelendirilen insandan doğaya aktarma, genel olarak insan organlarının ve vücut bölüm adlarının aynı eğilimle doğadaki nesnelere aktarılarak yeni anlam kazanmasıdır. Bu aktarmalar yazın ve şiir dilinde görülmekte, doğadaki varlıklar bir bakıma kişileştirildiği için “*teşhis (kişileştirme)*” (Aksan, 2016: 81) terimiyle adlandırılmaktadır. Süleyman-nâme'nin 40. cildinde görülen insandan doğaya aktarımlar şu şekildedir:

“...*sîmurğ kuşu göricek kaçnûsa eydur hiç bilür misin kim bu sâhirler nereye teveccüh itmışdür eytdi ki yok bilmezem ‘anka eytdi ben bu aşal sâhirleri küh-i elbruz kulesinde ‘ayyür câzû leşkerinde gördüm imdi varisa bunlar süleymân peygâamberden yağa giderler bize lâzım gelen budur kim bunları şikâr kırup süleymân nebîyye bend ile iledevüz...*” (265b/21)

Örnekte aktarma yapılan kaynak öge, Sîmurğ ve Anka kuşları; hedef öge, insandır. İlişki ögesi ise bu kuşların insana ait konuşma yeteneğini göstermeleridir. Süleyman Peygamber'in en büyük destekçisi olan Sîmurğ kuşu ile Anka kuşu arasında geçen konuşma (İntak) anlatıma olağanüstülük katmış ve anlatımı etkili ve ilgi çekici hâle getirmiştir.

“...*bes berķ-i câzû bildiğim bu gelen sîmurğ şâhı toyurândır kaynağında götürdüğü yedi başlu evrendür katında uçan atyâr leşkeri ‘asker-i süleymândur cân başına sıçrayup katında hâzır olan câzû ‘askerine hüküm eyledi her birisi sihr okuyuben şüretlerin tebdîl-i camelerin tağyîr idüp sihrigâhın okuyup her biri kendüyi yırtıcı kuşu şüretine girüp kimi kaçnûs kimi rûh kuşu ve kimi tavşancıl ve kırtal ve şâhîn sunkur fi'l-cümle sîmurğla ne miqdâr kuş varise anlaruñ hey'etine mânend-i câzû çerisi atyâr leşkeri şüretine girüp önlerince berķ-icâzû dağı kendüye sihr urup sîmurğ şekline girüp sihriyle bindiği nehengi yedi başlu evren kırup sîmurğ gibi kaynağına alup...*” (266a/11)

Kaynak öge, berķ-i câzû; hedef öge, insandır. İlişki ögesi ise hüküm (emir) verme yetisidir. Burada berķ-i câzû, bütün câzûların başında bulunan hayalî yaratıktır. Gücünü şeytandan alan sihir ve büyüyle uğraşan olaganüstü bir varlıktır. Sîmurğ kuşuna karşı emrindeki câzûları görevlendirirken yine insana özgü olan hükmetme (emretme) özelliğini kullanmış ve güç ve kudret sahibi bir kişiliğe dönüşmüştür.

Bezme inse meh kadeh sâķi zuhal kevşer şarâb

Rezme binse merrîh ider haşmina yirde kıtâl (265a/12)

Bu beyitte, kaynak öge, Merrîh; hedef öge, insandır. Aralarındaki ilişki ögesi ise hasım (düşman) olma durumunun insana ait bir özellik olmasıdır. Astronomide bir gezegen ismi olan Merrîh'in savaş sırasında hasmıyla cenge girmesi, kişileştirme unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gül yañağuş hasretinden lalenüñ bağrında dâğ

Müşg-i zülfün şevketinden sünbülün boynında dâğ (265b/2)

Beyitte geçen geçen “lalenün bağı” ve “sünbülün boynu” aktarımında kaynak ögeler, lale ve sünbül iken hedef öge, insana ait unsurlar olan boyun ve bağır kelimeleridir. İlişki ögesi hasretlik ve

istek olarak karşımıza çıkmaktadır. Lale ve sümbül kişileştirilerek sevgiliye hasret ve özlem duyan iki unsur olarak ifade edilmiştir.

“...*ķurtūs-ı ‘âdî bezirhâne direği gibi ef’î dilli demür sünüşin çıkardı...*” (287b/21)

“Ef’î dilli demür sünüşin” ifadesiyle süngünün özellikleri belirtilmiştir. Burada dil kelimesi insanlara ait bir organ iken bu örnekte süngünün bir niteliğini ifade etmiştir. Kaynak öge, süngü; hedef öge, dil, ilişki ögesi ise şekilsel olarak benzerlik göstermesidir.

Ol gıce tahtımı seyl aldı üç gün üç gıce seyl üzerinde tahtum yürüdi ‘âķibet bir tağ etegine iletđi...” (271b/1)

“Tahtum yürüdi” ifadesinde kaynak öge, taht; hedef öge, insandır. İlişki ögesi insana ait bir özellik olan yürü- fiilidir. Taht kelimesine insana ait bir özellik aktarılmış ve bir canlı gibi ifade edilerek anlatımın etkileyciliği artırılmıştır.

Doğadan İnsana Aktarma

Doğadaki nesnelere adlarının ve bunlarla ilgili sıfatların insanlar için kullanılmasıdır (Aksan, 2016: 83). Bu özellikler bazen bir insanı yüceltmek için kullanılırken bazen de insanları aşağılamak için kullanılabilir.

“...*efrâsiyâb işidüp vâý kim kaçıldı yıldırım gibi şakıldı eytdi ki bu demürce oğlı zenbîl urucı ‘arab bacanuğ ‘âdî itlerini hoş tıtmış idüm ceng oyunu içinde ütmiş idüm...*” (316b/14)

“âdî itlerini” ifadesinde kaynak öge, it (köpek); hedef öge ise insandır. İlişki ögesi başkasına hizmet etmesidir. Efrâsiyâb Süleyman Peygamber’in askerlerini kast ederek onları aşağılamak amacıyla bu ifadeyi kullanmıştır.

Böyle diyüp ağladı efğân idüp efrâsiyâb

Gözleri yaşlı kópürdü nūh-ı tūfân ol zamân (301a/7)

Kaynak, doğal afet olarak bilinen Nuh Tufanı; hedef ise Efrâsiyâb’ın gözyaşlarıdır. İlişki ögesi denizlerin köpürmesidir. Burada Nuh Tufanı sırasında ortaya çıkan doğal afette denizlerin köpürmesi olayı Efrâsiyâb’ın Hz. Süleyman ile yaptığı savaşta kin ve hırsından dolayı akıttığı gözyaşına aktarılmıştır. Doğadan insana bir durum aktararak Efrâsiyâb’ın durumu mübalağalı bir şekilde anlatılmak istenmiştir.

“...*dimne vü kelîle sözine aldanup gelüp yedi başlı evren yatağına girdi uyur ejderhânun kuyruğın başdı kendü kendünün gâflet eliyle başın sînâb kal’asına aşdı...*” (302b/16)

Kaynak, yedi başlı ejderha; hedef Efrâsiyâb’dır. İlişki ögesi sinirlenmektir. Burada Efrâsiyâb’ın çevresindeki komutanlarıyla yaptığı konuşmada, Hz. Süleyman’a olan sinir ve öfkesini dile getirmek amacıyla kendisini yedi başlı ejderhaya benzetmiş ve ejderhanın kuyruğuna basıldığında yaşadığı öfke ve kızgınlık neyse kendisinde de aynı duygu ve hislerin olduğunu ifade etmiştir.

“...*benem zenşür-i ‘âdî pehlevân-ı şeddâdî benüm bigi tâze pehlevân ‘âleme gelmedi...*” (307b/3)

Kaynak öge olan pehlivan; hedef öge, “taze” kavramı, ilişki ögesi ise genç, atik, civanlık özelliğidir. Taze kavramı meyve, sebzeler için kullanılan ve dalından, toprağından yeni koparılmış olan, pörsümüş, solmuş olmayan anlamına gelmektedir. Kelime metnin bağlamı içerisinde insana aktarılmıştır.

“...*ammâ ki şimdiki ‘aşırda süleymân gibi pâdişâh yokdur ki saltanat-ı ‘azameti keyķubâddan efrâsiyâbdan artuğdur ve dağı şöyle işidüm ki sâm-ı sūvâr oğlı zâlî destânî kūh-i elbruz eteginden ķapup uçup yuvasına iltüp...*” (284b/19)

Kaynak, Hz. Süleyman; hedef ise kuştur. İlişki ögesi kuşlara ait olan uçma özelliğidir. “Uç-” fiilinin temel anlamı, hayvanların kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almaktır. Örnekte, kuşlara özgü bir yetenek olan “uç-” fiili Hz. Süleyman’a aktararak onun olağanüstü güçlerle donatıldığını göstermek amaçlanmıştır.

Doğadan Doğaya Aktarma

Benzerliklere dayanan ve benzetmenin ileri bir aşaması olan doğadan doğaya aktarma, hayvanlar, bitkiler ve cansız varlıkların (nesnelere) özellikleri arasında yapılan aktarmalardır (Aksan, 2016: 83).

“...yırtıcı ve tartıcı kuşlar kara bulut gibi hevâ-yı fenâdan süzülüp düşmân leşkerine kaynak toynak uruşup...” (298a/13)

“Süz-” fiilinden türeyen süzölmek kavramı süzme işine konu olmak ve akmak anlamlarında sıvı maddeler için kullanılmaktadır. Kelime aynı zamanda kuşun kanatları gerili olarak görünür bir hareket yapmadan havada ilerlemesi anlamını da ifade etmektedir. Doğada sıvı maddeler için kullanılan kavram aynı zamanda kuşlar için de kullanılmaktadır. Burada kaynak, doğaya ait bir unsur olan kuş; hedef ise sıvı maddelere özgü bir niteliktir. İlişki ögesi süzölmeye eylemidir.

“...sîmurğıla muqâbil ve mu‘ârız oluben şuruşdular kanat kanada çatup minkâr minkâra çatup ol demür pülâd kaynakları mışr-ı hançer tıynaqları açup...” (266a/19)

“Çat-” fiili değnek, tüfek, kılıç gibi uzun şeylerden birkaçını, tepelerinden birbirine çapraz biçimde dayayarak durdurmak anlamında doğadaki nesnelere ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Metinde kaynak öge olan kuşların savaş sırasında Hz. Süleyman’a yardım ederken kanatlarını yakınlaştırarak birlikte düşmana saldırmasını ifade etmek amacıyla kuşlara aktarılmıştır.

“...ilâncıl ve laqlaql kuşları kara bulut gibi kal‘a üzerine ki ağdılar andan ol ef‘î ilânları kal‘a kavminüñ üzerine yağdurdılar...” (288a/18)

Hedef öge olan yağmur, kar, dolu için gökten düşmek anlamına gelen “yağ-” fiili örnekte savaş sırasında kaynak öge olan kuşların düşman üzerine yılanları atması durumunu ifade etmektedir. Bir doğa olayına ait özellik ilâncıl ve laqlaql kuşlarının, savaş sırasında Süleyman Peygamber’e yardım etmek için yaptıkları mücadele için kullanılmıştır.

“...biñ er cebe vü cevşen geyüp ceng aletin üzerlerinde müheyyâ idüp tazı atlaruñ inüp kulaklaruñ çeküp yine binüp sağ ve sol alay bağlayup...” (301a/12)

Doğadaki bitkilerin ve hayvanların, başka hayvan, bitki ve nesnelere adıyla kavramlaştırma olayı Türkçede çok rastlanılan bir aktarımdır. Örnekte kaynak öge, at; hedef öge ise tazıdır. “Tazı atlar” ifadesiyle bir hayvanın özelliği başka bir hayvana aktarılmıştır. Tazıların hızlı ve süratli olma özelliği atların hızlı ve çevikliğini ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

“...nihâyet leşker yıldırım gibi eyle gelürler ki ol demür toynaqlı kamış kulaklı âhen püş atlaruñ na‘l-ı mihından yelüñ odlar çıkup gelür...” (301b/199)

Kaynak, toynak ve kulak; hedef, demür ve kamıştır. İlişki ögesi sağlamlık ve düzgünlüktür. Burada atın özellikleri ifade edilirken sağlamlık ve düzgünlüğü yönüyle toynakları demire kulakları ise kamışa aktarılarak doğaya ait bir nesnenin özelliği bir hayvana aktarılmıştır.

“...irisi her biri taş arasından âf‘î yılanlar bulup dîneç urup getürdiler ve kırtal ve tavşancıl kuşları dañı murdâr leşleri...” (288a/15).

“...döner gibi gök yüzünde keklige çağır toğan iner gibi yâhû taş arasındakı yılan yılanlı kuşu kanat büküp yılan inüp süner gibi...” (266a/6).

Kaynak, tavşancıl kuşu/yılanlı kuşu; hedef, tavşan/yılan, ilişki ögesi avlanma olayıdır. Hayvandan hayvana yapılan bu aktarımda tavşancıl ve yılanlı kuşu tavşan ve yılan avladıkları için halk arasında bu adla anılmışlar ve yazarda metin içerisinde Hz. Süleyman’a yardım eden kuşlar arasında olan bu iki kuşu bu özellikleriyle kullanmıştır.

Duyular Arası Aktarma

Bir duyuya ait özelliklerin başka duyular için kullanılmasıdır. Duyu organları arasındaki bağlantıdan ileri gelen duyular arası aktarmalarda görme ile edinilen duyular işitme duyusuna, dokunma duyusuna borçlu olduğumuz düşünceler de tat alma duyusuna aktarılabilir (Aksan, 1978: 127-128).

“...kuşlaruñ başı dört kanadlı iki başlı âdem yüzlü şîrin sözlü şehla gözlü nürânî yüzlü sîmurğ kuşu ... (285a/2).

Duyular arası aktarmada “şirin” kelimesi daha çok sevimli, tatlı, hoş manasında görme duyumuza hitap ederken burada duyma duyumuza ait olan “söz” kavramına aktarılmıştır.

“...bülbül tütî dürrâç kumrı süleymân otağı üzerinde hezâr destânile dile gelüp latîf âvâzile mağâm-ı hüseyînide süleymânun eyyâm-ı devletine du‘â kıılup her birisi medh okurdu...” (284a/7).

Yumuşak, hoş, ince bir güzelliği olan anlamına gelen “latîf” kelimesi görme duyumuza ait bir unsur iken metinde “âvaz” kavramına aktarılmıştır.

Somutlaştırma

Soyut bir durumu, tutumu veya davranışı ya da bir özelliği somut bir biçimde canlandırmaktır. Ontolojik metaforlar olarak ifade edilen somutlaştırma ile yapılan deyim aktarmalarında, soyut bir kavramı anlatmak için somut bir kavramdan yararlanılmaktadır. Bugün dilimizde somut kavramları yansıtmak üzere kullanılan birçok fiil, soyut kavramların anlatımına da yarar duruma gelmekte ve atasözlerinde ve deyimlerde somutlaştırma işlevini gerçekleştirmek üzere sıklıkla kullanılmaktadır (Aksan, 1978: 155). Somutlaştırmadan amaç, soyut bir kavram veya durumu daha iyi ifade etmek ve bu bağlamda anlaşılır olmaktır. Kaynağını bitkiler, hayvanlar, tabiattaki diğer varlıklar ve eşyalardan almaktadır.

“...berk-i câzûnuñ kafâsın bir çarbıla yuğurup cânın cigerin tağladı câzûnuñ sihri bâtil olup kendü şekline girince...” (266b/9).

“Canın cigerin tağla-” deyiminde kaynak öge olan “tağla-” fiili, kızgın bir demirle hayvanlara damga vurmak anlamında kullanılmaktadır. Hedef öge ise “can ve ciger” kelimeleridir. Burada “acı, ızdırıp ve üzüntü” kavramları “tağla-” fiiliyle somutlaştırmıştır.

“...benî isrâ‘il çîşi dağı yehüyâda‘ begler begiyle kârûn ile züpîniyle sâ-m-ı süvâr dağı na‘ralar urup keykubâd çerisin kırmağa kanların yire kırmağa başladılar ...” (280b/1).

Kaynak öge olan “kır-” fiili sert şeyleri vurarak ya da ezerek parçalamak anlamında somut nesnelere ifade etmek için kullanılmaktadır. Metinde hedef öge olan “öl-” fiili (canlılar için) herhangi bir nedenle yaşamı sona ermek, artık yaşamaz olmak, can vermek anlamında soyut bir anlam ifade etmektedir. “öl-” fiili “kır-” fiiliyle somutlaştırılmıştır.

“...keykubâd senüñ sâ-m-ı süvârduğuş bileydi atından inüp gelüp kademünde baş koyaydı...” (278b/7)

Kaynak öge olan “baş koy-” deyimiyile “bir şey uğruna ölümü göze almak, canını feda etmek” hedef ögeyle anlam ilişkisi kurulmuş ve soyut bir durumun somutlaşması sağlanmıştır.

“...küffârı vardı gemisi girdâba düşdi ‘acze varup çağırdı ki yâ hızır putdan el çeküp müsülmân olam haqqı bir bilüp sağa îmân getürem...” (270/13).

“el çek-” deyiminde “el” kavramı insana ait bir organken “çek-” fiiliyle kalıplaşarak soyut bir durum olan “vazgeçmek, ilgisini kesmek” anlamında kullanılmıştır.

Ol demür yürekli pülâd içre gârķ olasıñ

Herbirin mısr-ı ışkda başların kozçaşiyam (303a/1).

“Demür yürekli” söz grubunda kaynak öge olan yürek kavramı, hedef öge ise demir kavramıdır. Yürek kavramı, demirin yapısal özelliklerine bağlı olarak “katı, sert, güçlü” ilişki ögesiyle nitelenmiştir. Bu beyitte savaş aleti olarak kullanılan “demür yürekli pülâd” tamlamasıyla silah kavramı kişileştirilmiş böylece sanatsal bir anlatım gerçekleştirilmiştir.

“...Süleymân beg olaldan ‘arab ‘erbâ beglerinüñ kanları kaynamışdur emînlik esriklik içinde diñlenmek yastuğına komışlar...” (286b/11).

“Kanları kaynamak” deyiminde kaynak öge olan “kayna-” fiili “Hareketli, coşkun olmak veya birine içten bir sevgi beslemek, yakınlık duymak.” temel anlamında kullanılmıştır. Metnin bağlamı içerisinde hedef öge olan “kan” kelimesiyle birlikte kullanılarak bir insandaki gelen soyut bir durum olan “heyecan ve coşku” kavramlarını somut hâle getirilmiştir.

AD AKTARMASI (METONİM)

Eski dönemlerden beri retorik çalışmalarda, söz sanatlarından biri olarak kullanılan ad aktarması, düz değişmece, mecaz-ı mürsel ya da metonim terimleri ile karşılanmaktadır. Her dilde görülen bu anlam olayı, anlatılmak istenen kavram kullanılmadan, onunla ilgisi, ilişkisi bulunan bir başka kavramla dile getirilmesi yoluyla gerçekleşmektedir (Aksan, 2016: 88).

Hengirmen, ad aktarmasını “Bir kavramı, bir oluşu, duyusu veya hareketi, bunların bir yönüyle bağlantı kurarak başka bir kavramın adıyla karşılama” (2009: 8-9) şeklinde tanımlamıştır.

Üçok ise ad aktarımının dilde çok anlamlılığı sağlayan etkenlerden biri olduğunu belirtmiş ve ad aktarımlarının asıl kavram ile mekân, zaman, sebep, parça, bütün vb. bakımlardan ilgili olduklarını ifade etmiştir (2004: 95). Günay, ad aktarması yerine düz değişmece terimini kullanmış ve “*Bir kavramın doğrudan doğruya onu gösteren göstergeyle değil, ilgili, bağlantılı olduğu bir başka göstergeyle dile getirilmesi*” (2007: 79) olduğunu söylemiştir. Ad aktarımının yerine mecâz-ı mürsel terimini kullanan Aydın da “*Bir sözü gerçek anlamının dışında benzetme amacı gütmeyen kullanmak*” şeklinde tanımlamış ve “*Göstergenin gerçek anlamının dışında kullanılmasını, engelleyici bir ipucu bulunmasını ve benzetme amacı olmaksızın yapılmasını*” (2014: 119) ad aktarımının özellikleri olarak saymıştır.

Dilbilim çalışmaları içerisinde söz sanatlarında verilen klasik tanımların dışına çıkılarak farklı bir açıklama yapılmıştır. Saussure, ad aktarımını ifade etmeden önce dili, yatay ve düşey olmak üzere iki ana eksenden oluşan bir sisteme göre ele almıştır. Burada yatay ekseni oluşturan ve bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlanan birimler birleşimine “dizim (syntagme)”, aralarında ortak özellikler bulunan öğelerin bellekte birbirine bağlanarak oluşturduğu düşey eksene ise “çağrışım (paradigm)” adını vermiştir. Dizimsel ilişki, aynı anda birlikte bulunan öğeler arasındaki ilişki olduğu için bu durumda iki öğeyi aynı anda söylemenin imkânsız olduğunu belirtmiştir (1998: 181-186). Nerlich de ad aktarımının oluşumunu, dilin işleme sisteminin yatay eksen yani dizim ile ilgili (2006: 110) olduğu ifade etmiştir.

Jakobson Saussure’ün dizim-çağrışım karşıtlığını, birleştirme-seçme (combination-selection) şeklinde ele almaktadır. Burada birleştirme ekseni, söz dizimsel yapıya, seçme ekseni ise her bir söz dizimsel yapı için seçilen sözcüklere karşılık gelmektedir. Birleştirme ekseni metonimi (ad aktarımı), seçme ekseni ise metaforla (mecaz) ilişkilendirilmektedir. Birleştirme ve metonim ekseninde (Saussure’de “dizim”), her sözcük değerini, kendinden önceki ve sonraki terimden alır, çünkü sözcüklerin belirli bir cümledeki değeri, bir araya getirildiklerinde oluşturdukları bağlamdan, seçme ve metafor ekseninde ise (Saussure’de “çağrışım”) her sözcüğün değeri, anlamsal ya da sessel benzerlik esasına göre işleyen birbirinin yerini alabilme özelliğinden kaynaklanmaktadır (Jakobson, akt. Akgül, 2008: 15). Ad aktarımının söz konusu olabilmesi için iki kavram arasında içeren-içerik, parça-bütün, sanatçı-eser, kıyafet-insan, kurum-kişi, şehir-insan, şehir-yönetim, mekân-insan, ürün-insan, fiil-fail, madde-nesne (Nerlich, 2006: 111-112; Taylor, 1995: 122-123; Günay, 2007: 80-81) ilişkileri bulunması gerekirken mecazda (metafor) bu ilgi çoğunlukla “benzerlik” üzerinedir. Mecazda zihni bir benzetme yolunun bulunması da yine onu ad aktarımından ayırmaktadır (Erdem, 2014: 56).

Metinde geçen ad aktarma örnekleri şu şekildedir:

“...savaş iden eger rüstem dâsîândur elinden cân kırtarursa gümândur gel kal’a-i sînâbî virelüm şerri def idüp hayra yoralum...” (286b/7).

Metinde geçen “kal’a-i sînâb” kelime grubuyla ad aktarımı yapılmıştır. Kal’a-i sînâb sözcük grubu Sinab (Sinop) şehrinde savunma ve güvenlik amacıyla yapılan yapıyı ifade ederken tümce bağlamı içerisinde Sinab şehrinin tamamını çağrıştıran bir yapıya dönüşmüştür. Kal’a-i sînâb ile Sinab şehri arasında parça-bütün ilişkisi kurulmuştur.

“...ceng âletin üzerinden irüp sa’âdet tahtı üzerine çıkup qarâr eyledi...” (289a/2).

“Sa’âdet tahtı” ifadesiyle hükümdarların oturduğu büyük ve süslü koltuk anlamında kullanılan taht kelimesiyle devletin yönetildiği hükümdarlık makamı ifade edilmiştir. Cümlede Süleyman Peygamber’in savaştan sonra tekrar devletin karar mercii olan tahta çıkarak devleti yönetmeye devam ettiği belirtilmiştir. Nesne-yönetim ilişkisi kurulmuştur.

“...server-i selâtinler öjine şofra çeküp tırdılar elvân ni’metleri şekker âmîz banâtları dîvân içinde zeyn itdiler...” (290a/14).

“Şofra çek-” ad aktarımıyla ifade edilmek istenen askerlerin yemesi için hazırlanan sofranın üzerindeki yiyecek içecektir. İçeren-içerik arasında bir ilişki bulunmaktadır.

“...karavul erleriyle şaff u alay düzerdi eylemeyen serkeşlerüñ ‘amüdle urup boynın üzzerdi...” (324b/15). “Öl-” kavramıyla ilgili “can ver-, eceli gel-, öbür dünyaya gitmek, vadesi yet-” gibi ad aktarmaları yapılmıştır. Bu cümlede kullanılan “boynın üz-” aktarımıyla ölmek kavramı ifade edilmeye çalışılmıştır.

“...cengden kaçan bir muhannes kenâra kaçarken bulmuşlar alup efrâsiyâb nazarına geldiler
‘arz idüp tapu kıldılar andan efrâsiyâb ol dilden dil aldı...” (300b/14).

“Dil al-” kavramıyla parça-bütün ilişkisi kurularak insana ait bir unsur söylenmiş ancak insanın konuşturulması ifade edilmiştir.

SONUÇ

Edebî metinlerde süslü ve sanatlı bir anlatım gerçekleştirmek amacıyla kelimeler, temel anlamlarının yanında başka anlamlara gelecek şekilde kullanılmaktadır. Metnin bağlamı içerisinde kelimeler, sözcüklerin kendi aralarında kurmuş oldukları anlam ilişkilerine bağlı olarak yeni anlamlar kazanmakta yeni çağrışımlara veya benzetmelere açık hâle gelmektedir. Anlam aktarmaları da kelimelerin yeni anlamlar kazanmasında en çok başvurulan anlam olayıdır. Metinlerin bağlamı içerisinde bir nesnenin başka bir nesne ile olan biçim, renk ve işlev benzerliklerini ön plana çıkarmak suretiyle güçlü ve etkileyici bir anlatımı sağlamaktadır. Aralarında herhangi bir bakımdan ilgi kurulan iki sözcükten birinin diğer sözcüğün yerine kullanmak suretiyle deyim aktarmaları (metafor) veya bir kavramın, onu gösteren göstergeyle değil, bağlantılı olduğu bir başka göstergeyle ifade edilmesiyle ad aktarması (metonim) gerçekleşmektedir.

Firdevsî, 81 ciltten oluşan Süleyman-nâme adlı eserinin hem nazım hem de nesir bölümlerinde sanatsal bir anlatım gerçekleştirmek amacıyla kelimelerin şekil ve içerik özelliklerinden faydalanmıştır. Eserde etkileyici, güçlü ve estetik bir anlatım oluştururken Türkçe, Arapça ve Farsçanın bütün imkânlarından yararlanmıştır. Çokanlamlılığın önemli unsurlarından olan anlam aktarmaları da Süleyman Peygamber’in Sinop çevresinde Efrâsiyâb’a karşı yaptığı mücadelelerde, çevre betimlemelerinde, savaş sahnelerinin anlatımında ve olağanüstü olayların anlatımında kullanmıştır. Metinde yer alan metafor ve metonim örnekleri, at üstünde seferden sefere koşan, doğayla mücadele eden, dinî kurallara göre bir hayat yaşayan ve olağanüstü özelliklere sahip olan Süleyman Peygamber’in sosyal ve kültürel yaşamının özelliklerine uygun bir şekilde oluşturulmuştur. Aktarmalarda insandan doğaya yapılan aktarmalar, sembolik kahramanlar olan Simurg ve Anka kuşları üzerinden yapılmıştır. Doğadan insana ait aktarmalarda, askerlerin birbirleriyle yaptıkları mücadelelerde doğaya ait unsurlar asker ve komutanlara aktarılmıştır. Duyular arası aktarma en az görülen aktarma çeşididir. Somutlaştırma ise metinde soyut düşünceleri daha iyi ifade etmek için deyimlerde karşımıza çıkmıştır. Metinde gerçekleştirilen ad aktarmaları daha çok parça-bütün, içeren-içerik, nesne-yönetim ilişkisi gibi aktarmalar üzerine kurulmuştur. Firdevsî, Süleyman-nâme’de yapmış olduğu bu aktarmalarla Türkçenin söz varlığını yaratıcı bir şekilde kullanmış aynı zamanda Türkçenin esnek yapısını ve ifade gücünü ortaya çıkarmıştır.

Yazarlık Katkısı

Yapılan çalışma tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onay Bilgileri

Araştırma doküman incelemesine dayalı olduğu için etik kurul onayına gerek yoktur.

KAYNAKÇA

- Akgül, A. (2008). Bir Mit Olarak Şarabın İcadı ve Anlamı. *Milli Folklor*, 20(80), 13-20.
Aksan, D. (1999). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Engin Yayınevi.
Aksan, D. (2016). *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. İstanbul: Bilgi Yayınları.
Aydın, M. (2014). *Dilbilim El Kitabı*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
Biçer, B. (2005). Firdevsî-i Rûmî ve Tarihçiliği, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Doç. Dr. İlhan Erdem), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Bilgegil, K. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Belâgat*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
Cruse, D. A. (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge-Sydney.
Erdem, M. (2014). Mağrupî’nin Şiirlerinde Metonimi. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 55-63.

- Gök, A. (2019). *Firdevsî-İ Rûmî, Süleymân-Nâme-i Kebîr* (37. Cilt), İnceleme, Tenkitli Metin, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Selami Turan), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Guiraud, P. (1975). *Anlambilim*, (Çeviren: B. Vardar). İstanbul: Gelişim Yayınları.
- Günay, V. D. (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Hayakawa, S. I. (1968). *Semantik. Sprache im Denken und Handeln*, (2. Basım), (Çev. G. Schwarz). Darmstadt: Darmstätter Blätter Verlag.
- Hengirmen, M. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- İçel, H. (2011). Deyimlerin Metaforik Yapısı. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 98(194), 207-215.
- Kemal, M. (2003). *Buddhist Türk Çevresi Eserlerinde Metafor*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. F. Sema Barutcu Özönder). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köprülü, F. (1997). *Firdevsî. İslam Ansiklopedisi, (C. 13) İçinde* (s. 127-129). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Leech, G. (1981). *Semantics: The Study of Meaning*. London: Penguin Books.
- Levend, A. S. (2000). *Gazavat nameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavat namesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Nerlich, B. (2006). *Metonymy. Encyclopedia of Language & Linguistics, (Second Edition)*, 0(8), 108-112.
- Saussure, F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çeviren: B. Vardar). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Subaşı, L. (1988). *Dilbilimi Açısından Deyim Kavramı ve Türkiye Türkçesindeki Örneklerin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Doğan Aksan), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taylor, J. R. (1995). *Linguistic Categorization-Prototypes in Linguistic Theory, (Second Edition)*. Oxford.
- Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ullmann, S. (1978). *Anlabilimi*. (Çeviren: A. Kocaman). *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, XXXVIII(324), 355-363.
- Üçok, N. (2004). *Genel Dilbilim (Lengüistik)*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yaylagül, Ö. (2010). *Divânu Lugâti't-Türk'te Yer Alan Atasözlerindeki Metaforlar*. *Millî Folklor*, 22(85), 112-121.
- Yiğit, H. (2021). *Süleymannâme-i Kebîr* (40. Cilt)-Semantik İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkı Basım (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman Doç. Dr. Mahmut Sarıkaya), Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yunusoğlu, M. K. (2006). *Türkiye Türkçesi Bilgisayar Metaforları*. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 51-60.